

*ЗАРЖИЦЬКИЙ Олександр Станіславович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного
та господарського права,
Державний ВНЗ "Національний гірничий університет"*

ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ДОВКІЛЛЯ

Екологічна практика в сучасному світі займає домінуючі позиції. В соціальній практиці дуже нечітко вимальовується усвідомлення важливості теми, хоча йдеться про майбутнє усього людського роду. Розвиток екологічного стану на планеті спонукає людей до пошуку шляхів подолання екологічної кризи.

Для знаходження найбільш прийнятних форм співіснування людини і природи це не тільки врахування антропогенних чинників, а також всебічне екологічне обґрунтування господарських проектів, організація постійного моніторингу стану довкілля, запровадження незалежної, обов'язкової компетентної служби екологічних експертів, охорона окремих важливих природних об'єктів, контроль за раціональним використанням природних ресурсів, розвиток екологічної освіти, виховання екологічної свідомості, вирішення проблеми комплексного правового регулювання якості довкілля.

В умовах сучасного економічного, політичного, екологічного стану України стало вкрай важливим закріплення Конституцією України (ст. 16) обов'язку держави забезпечувати екологічну безпеку в межах її території. Крім цього, Основним Законом (ст. 50) закріплено право громадян на безпечне для життя і здоров'я якісне довкілля, що, з точки зору наукових підходів, розглядається через категорію права на екологічну безпеку.

Екологічна безпека населення є найбільш гуманним, благородним і відповідальним завданням екологічного законодавства, яке, по-перше, закріплює екологічні права громадян України, по-друге, гарантує їх реалізацію, по-третє, визначає правові, економічні та соціальні основи охорони навколишнього природного середовища. Так, відповідно до ст. 9 Закону

України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991р. кожен громадянин України має право на: безпечне для його життя та здоров'я навколишнє середовище; участь в обговоренні проектів законодавчих актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, та внесення пропозицій до державних і господарських органів, установ та організацій з цих питань, участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні формування; одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан довкілля та його вплив на здоров'я населення; участь у проведенні громадської екологічної експертизи, одержання екологічної освіти; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Усвідомлення характеру масштабів природно-техногенних загроз національній безпеці України потребує застосування адекватних заходів з боку держави та проведення виваженої державної політики. Важливим фактором успішної реалізації екологічної стратегії є комплексне правове регулювання якості довкілля в Україні, розвиток і створення оптимального законодавства у галузі забезпечення екологічної безпеки з метою врегулювання суспільних відносин даної сфери.

Суть державного регулювання охорони навколишнього природного середовища визначається екологічною політикою держави, яка спрямовується на збереження безпечного для існування живої і неживої природи довкілля, на захист життя та здоров'я населення від негативного впливу забруднення навколишнього природного середовища, на досягнення комплексного правового регулювання якості довкілля, на охорону, раціональне використання й відтворення природних ресурсів.

В основу формування екологічної політики України було покладено базовий принцип, згідно з яким екологічна безпека держави стала важливим елементом і складовою національної безпеки. Положення, що розвивають цей принцип, було закріплено Конституцією України, низкою інших законів та підзаконних актів, що здійснюють комплексне правове регулювання якості довкілля.

Одним із основних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у зазначеній сфері, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.). Цей закон визначає засади та рамки діяльності щодо правового регулювання якості довкілля, передбачає реалізацію державних екологічних програм, стверджує право власності на природні ресурси. Законом визначено такі цілі: регулювання захисту довкілля, використання природних ресурсів і підтримання екологічної безпеки; запобігання можливій шкоді довкіллю від економічної та іншої діяльності; збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, які є частиною історичної та культурної спадщини України.

Усвідомлення характеру масштабів природно-техногенних загроз національній безпеці України потребує застосування адекватних заходів з боку держави та проведення виваженої державної політики. Важливим фактором успішної реалізації екологічної стратегії розвитку країни є створення оптимального законодавства у галузі забезпечення екологічної безпеки з метою врегулювання суспільних відносин даної сфери [3, с. 90].

Контроль за дотриманням комплексного правового регулювання якості довкілля здійснюють різні державні та громадські організації. Серед них вирізняють органи загальної, спеціальної та галузевої компетенції.

До першої групи органів природоохоронний контроль – це частина їхніх загальних, контрольних повноважень, що здійснюються в різних сферах життя суспільства. До цих органів належать: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, виконавчі комітети місцевих рад народних депутатів, місцеві адміністрації.

Важлива роль в комплексному регулюванні якості довкілля належить правоохоронним органам. Органи прокуратури здійснюють вищий нагляд за виконанням законодавства про охорону довкілля всіма міністерствами й відомствами, підприємствами, установами і громадянами. Судом розглядаються кримінальні та адміністративні справи, пов'язані, зокрема з порушенням вимог природоохоронного законодавства.

Проблеми правового регулювання попередження та ліквідації шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу техногенними і природними впливами характерні не лише для екологічного законодавства України, яке розвивається, але й для усього національного законодавства та правозастосовної практики [6, ст. 4].

Теоретико-правові та науково-практичні питання дослідження суті, значення, форм, методів і способів компенсації шкоди навколишньому природному середовищу від факторів техногенного і природного характеру в сучасних умовах мають визнати місце і систему державно-правових, організаційних, економічних, соціальних та інших засобів забезпечення попередження і ліквідації такої шкоди в межах системи саме екологічного законодавства як комплексної правової спільності, сукупності правоохоронних норм, спрямованих на ефективне, оптимальне врегулювання суспільних правовідносин в галузі раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки [7, ст. 5].

Під механізмом забезпечення екологічної безпеки розуміють комплекс взаємопов'язаних державно-правових засобів, спрямованих на досягнення екологічної безпеки шляхом регулювання і контролю діяльності суб'єктів екологічних правовідносин за допомогою еколого-правових норм.

Нормативно-регулятивні заходи в механізмі правового забезпечення представляють собою діяльність уповноважених державних органів із створення системи нормативно-правових актів, спрямованих на досягнення екологічної безпеки через визначення принципів державної політики у галузі екологічної безпеки, визначення пріоритету життя та здоров'я людини,

встановлення нормативно-технічних показників і регламентація діяльності екологічно-небезпечних об'єктів.

До них належить: розробка стандартів у галузі екологічної безпеки; зонування екологічно небезпечних територій; розробка обґрунтування нормативів екологічної, нормування лімітування екологічно небезпечної діяльності; впровадження нормативно-економічних засобів забезпечення екологічної безпеки.

Екологічна безпека базується на концепції всеохоплюючої системи міжнародної (глобальної) безпеки, в якій перша розглядається як органічна частина і ключовий компонент даної системи [8, ст. 47]. Враховуючи, що екологічна безпека сьогодні проявляється на всіх рівнях діяльності людини – від глобального до місцевого – на нашу думку, екологічна безпека в системі національної безпеки України має стати головним напрямком розвитку. Це пов'язано з тим, що екологічна безпека як найважливіша складова національної, вплетена в особисту безпеку людини, її екобезпеку [9, ст. 20].

Система національної безпеки України передбачає наступні види безпеки: політичну, економічну, соціальну, воєнну, екологічну, науково-технічну, інформаційну. Вони об'єднані в загальну систему на основі концепції національної безпеки України.

Отже, екологічна безпека як явище є однією із складових загальної безпеки, що формують систему національної безпеки України. Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України серед пріоритетних національних інтересів передбачає, зокрема, забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства, зміцнення генофонду українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу тощо [2, ст. 6].

Державна політика національної безпеки визначається виходячи з пріоритетності національних інтересів та загроз національній безпеці України і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм у різних сферах національної безпеки відповідно до чинного законодавства [3, ст. 6].

Основними напрямками державної політики України в екологічній сфері визначено:

- впровадження та контроль за дотриманням науково обґрунтованих нормативів природокористування та охорони довкілля;
- контроль за станом навколишнього середовища, виявлення та усунення загроз для здоров'я населення, своєчасне попередження громадян України в разі небезпеки;
- зниження антропогенних навантажень, ліквідація наслідків шкідливого впливу людської діяльності на природне середовище;
- впровадження у виробництво екологічно безпечних технологій;
- реалізація заходів щодо зменшення впливу наслідків Чорнобильської катастрофи;
- недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів [4, ст. 6-7].

Попри негаразди та економічну скруту, за останні роки в Україні закладені базові основи (науково-методологічні, правові, економічні) державної економічної політики, що притаманні країнам з ринковою економікою. Сьогодні забруднювати довкілля та надмірно споживати природні ресурси стає економічно не вигідним. І це є головним результатом комплексного правового регулювання якості довкілля. Безумовно, ефективність всього, що зроблено, зростає у багато разів за умов виходу економіки України з кризи. Причому, новий підйом виробництва вже ніколи не буде загрожувати втратою найціннішого, що є у державі – чистого довкілля.

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що екологічна безпека досягається тільки комплексним застосуванням вказаних заходів.

Використані джерела:

1. Балюк Г.І. Правові аспекти забезпечення ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в Україні, К. – 1997. – ст. 6.

2. Там само ст.6.

3. Там само ст. 6-7.

4. Власенко Ю.Л. Теоретичні засади проблем систематизації законодавства в галузі екологічної безпеки у контексті його оптимізації, Бюлетень Міністерства юстиції України № 9 – 2008р., ст. 90.

5. Краснова М.В. Компенсація шкоди за екологічним законодавством України (теоретико-правові аспекти), Монографія, ВПЦ «Київський університет», 2008, ст. 4.

6. Там само ст.5.

7. Колбасов О.С. Концепция экологической безопасности (юридический аспект) // Сов. государство и право. – 1988. - № 12. – с. 47.

8. Карташкин В.А. Гуманитарный компонент всеобъемлющей системы международной безопасности // Советский ежегодник международного права: Сб. – М., 1988. – С. 20.